

УДК 515.5

к.т.н., доцент Бондар О.А.,
к.ек.н. Якимчук І.М., Горчаківська Г.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ІНВЕСТИЦІЇ, ЯК СКЛАДОВІ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Розглядаються основні системні принципи моделювання економічних систем через інвестиційні процеси. Обґрунтовано та розроблено узагальнену класифікацію інвестицій, як основних параметрів моделювання.

Постановка проблеми. В умовах виходу економіки України з кризового стану надзвичайно важливого значення набуває активізація інвестиційної діяльності, оскільки без цього неможливо здійснити прогресивні структурні зрушення в економіці, інноваційне оновлення її реального сектора, підвищити конкурентоспроможність та взагалі забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держави. Світовий досвід свідчить, що країни на стадії переходу до ринку не в змозі розвивати господарство без залучення й ефективного використання інвестицій. Акумуляуючи підприємницький, державний та змішаний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та менеджменту, інвестиції формують виробничий потенціал на новій науково - технічній базі і визначають конкурентні позиції країни на світовому ринку. Інвестиційна діяльність, а також сукупність практичних дій з реалізації інвестицій, є одним з основних засобів зростання національного доходу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанню дослідження з'ясування сутності інвестицій, інвестиційної діяльності, інвестиційним процесам та їх класифікації нині приділяють увагу багато вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема Б. Губський, М. Крупка, І. Михасюк, А. Мороз, А. Пересада, А. Поручник, І. Татаренко, Д. Черваньов, Л. Гітман, М. Джонк, Е. Дж. Долан, Г. Іванов, Л. Ігоніна, Д. Єндовицький, У. Шарп та ін. Однак слід відмітити, що однозначного розуміння поняття "інвестиції" досі не існує. Значною мірою це обумовлено економічною еволюцією, специфікою конкретних етапів історико-економічного розвитку, пануючих форм і методів господарювання. В сучасній літературі визначення інвестицій часто дають недостатньо чітко або спрощено, акцентуючи при цьому увагу на певних їх суттєвих особливостях та зазначаючи, що вони є проявом лише грошових засобів. З їхньою позицією неможливо не погодитися, оскільки інвестують капітал не лише в грошовій, а й в інших формах рухомого та нерухомого майна, у вигляді різних фінансових інструментів, матеріальних активів, ноу-хау і т.д.

Деякі вітчизняні та іноземні вчені-економісти трактують інвестиції, як довгострокові вкладення з метою отримання певного доходу (прибутку) в майбутньому. У наведеному визначенні зазначимо два ключових моменти. По-перше, неможливо однозначно стверджувати про «отримання доходу в майбутньому», так як процес інвестування є ризикованим і в силу непередбачених факторів надія на здобуття доходу може не виправдатися.

По-друге, процеси - вкладання капіталів і одержання прибутку може відбуватися в різному часовому інтервалі, а саме: може бути послідовне вкладення капіталу, а потім одержання прибутку; паралельне вкладення капіталу й одержання прибутку; інтервальне вкладення капіталу, а потім через деякий час одержання прибутку. У першому випадку прибуток буде одержано негайно після завершення інвестування в повному обсязі, у другому - одержання прибутку можливе до повного завершення процесу інвестування, у третьому - між періодом інвестування та одержанням прибутку минає певний час, тривалість якого залежить від форми інвестування та особливостей інвестиційного проекту.

Основна частина. Сутність інвестиційного процесу необхідно та доцільно розглядати процес *як неперервний у просторі і часі процес реалізації інвестиційних рішень, спрямований на досягнення мети функціонування системи (підприємства), у ході якого постійно акумулюються, розподіляються та перерозподіляються інвестиційні ресурси в об'єкти інвестиційної сфери (Рис. 1).*

Взагалі, у сучасній західній літературі, часто під інвестиціями розуміються вкладення виключно в цінні папери. Існування такого визначення пояснюється широким розвитком фондового ринку в цих країнах. Але розуміння інвестицій як вкладень тільки в основні фонди або тільки в цінні папери є надто вузьким і не розкриває сутності цієї категорії, так як інвестиції можуть здійснюватися в будь-які фінансові та реальні активи.

З точки зору фінансів, *інвестиції* - це всі види активів (коштів), які вкладаються в економічну діяльність з метою одержання доходу, а з точки зору економіки, інвестиції - це витрати на створення, розширення і технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал.

Особливість цього визначення полягає в тому, що автори зуміли поєднати два аспекти відтворення: економічний та фінансовий, хоча не врахували напрям інвестування стосовно придбання цінних паперів, акцій інших підприємств.

Спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку інвестиційних процесів у сучасних ринкових умовах і теоретичні дослідження у цій галузі,

окремі вчені намагаються поглибити розуміння змісту інвестицій. Так, Д.О. Єндовицький вважає, що інвестиції - це капітал в його матеріальній (майно компанії) і вартісній (джерела ресурсів) формі, що використовується у короткотерміновій чи довготерміновій перспективі з метою отримання економічної вигоди і досягнення соціального ефекту.

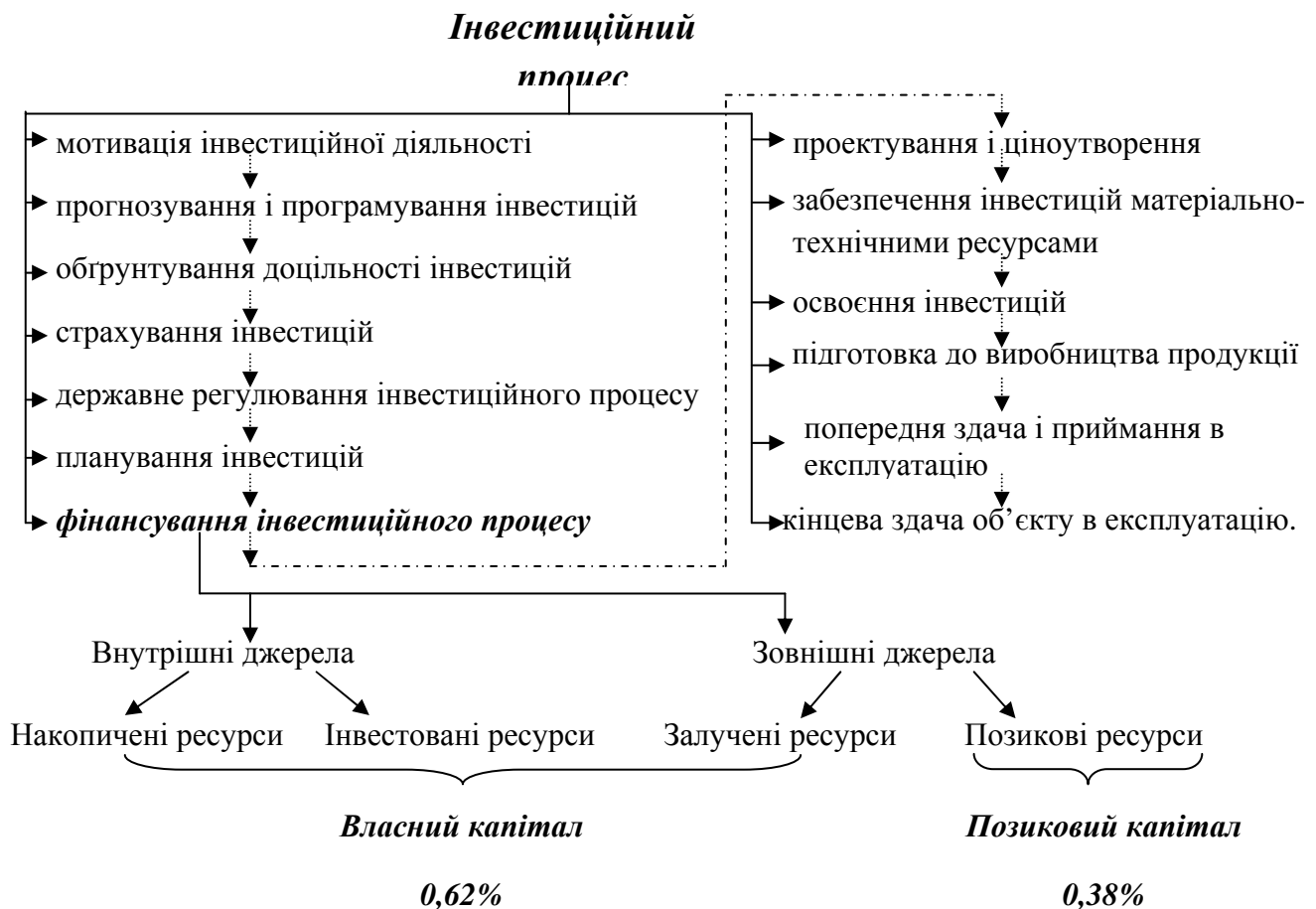

Рис.1

Не можна не погодитись із думкою російського економіста Г.І. Іванова, котрий, синтезуючи різноманітні підходи до розкриття економічної сутності інвестицій, визначає їх як усі види і форми майнових, інформаційних цінностей, у тому числі права на них, що вкладаються у розвиток людських ресурсів і в об'єкти будь-якої діяльності з метою приросту капіталу, досягнення їх високої рентабельності та (або) іншого корисного ефекту. У даному визначенні автор дуже вдало, відступає від технократичного підходу до визначення інвестицій, вводячи у зміст поняття "інвестиції" розвиток людських ресурсів (людського капіталу), як найвищої цінності, що є особливо важливим в умовах розвитку гуманізації виробництва і всієї системи економічних відносин. Вважаємо доречним наголосити на тому, що інвестиції у підприємницьку діяльність вкладаються не просто для отримання прибутку, а також з метою

досягнення високої, порівняно з конкурентами, рентабельності.

Не зважаючи на таку кількість поглядів на сутність інвестицій, у них можна знайти спільні риси: інвестиції – це вкладення, які переслідують певну мету, унаслідок чого повинен бути результат у вигляді отримання прибутку або досягнення іншої мети.

В українській економічній літературі термін "інвестиції" став досить широко використовуватися у 90-х роках, коли в країні почала здійснюватися програма переходу до ринкової економіки. До того, доволі часто термін «інвестиції» ідентифікували з терміном «капітальні вкладення». Відповідно інвестиції - це валові капітальні вкладення з додаванням до них середньорічних витрат оборотного капіталу господарюючого суб'єкту, вкладення в цінні папери, вкладення, які забезпечують при цьому отримання доходу.

З формуванням в Україні основ ринкових відносин починають змінюватися наукові світогляди сутності інвестицій, виникають та розвиваються чисто ринкові підходи до їх оцінки та прогнозуванню форм, методів та принципів здійснення інвестиційної діяльності. Теоретичне пізнання категорії інвестицій знайшло своє відображення в Законі України від 18.09.91 р. "Про інвестиційну діяльність": "інвестиціями є усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект". Такими цінностями можуть бути:

- грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно;
- майнові права, що впливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної інформації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виробництва;
- права користування землею та інші цінності.

Наведене визначення інвестицій враховує динамізм інвестицій, тобто розкриває взаємозв'язок, процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення, витрати, і по-друге, дає гранично широку класифікацію інвестицій та об'єктів інвестиційних вкладень. Але воно не достатньо повно відповідає всім вимогам, не враховує всіх недоліків попередніх визначень і не повністю розкриває сутність інвестицій.

По-перше, серед об'єктів вкладення грошові засоби правильніше буде виділяти окремо, а не відносити їх до майнових цінностей, тим більше, що вони є основним інвестиційним ресурсом. Отже, коректніше буде сказати, що

інвестиції - це вкладення грошових, майнових та інтелектуальних цінностей.

По-друге, не потрібно категорично формулювати кінцевий результат інвестування. Так як, незважаючи на фінансово-економічні розрахунки та інші дослідження, достеменно не можливо передбачити остаточних наслідків від здійснення інвестиційної діяльності.

По-третє, необхідно прийняти до уваги, що результатом інвестування являється не лише отримання прибутку, так як при оцінці інвестиційного проекту враховується ряд інших важливих економічних показників. Та й однозначної думки серед вчених – економістів, щодо цілей інвестування досі не існує. Деякі науковці цілком інвестування вважають: отримання доходу; збереження або зростання суми капіталу; отримання прибутку в майбутньому; підвищення вартості підприємства; покращення іміджу підприємства; підвищення конкурентних позицій на ринку (збільшення долі ринку, освоєння нових ринків та ін.); санація підприємства.

Цілями інвестування також вважають забезпечення планового рівня рентабельності, зменшення загальної суми витрат, утримання відсотка на акцію на певному рівні, досягнення беззбитковості виробництва та ін.

Крім соціального ефекту важливого значення набуває питання поліпшення екологічного стану, розробки екологічно чистих технологій та охорони навколишнього середовища. Тим більше, що інвестиції в екологію – крок у майбутнє. Ми прагнемо відповідати компаніям світового рівня, які приділяють охороні природи велику увагу: будь-який річний звіт західної компанії починається з розділів, присвячених екології і соціальній політиці, тоді як вітчизняні підприємства піклуються лише про корпоративний зиск. Тому необхідно ставити досягнення екологічного ефекту, як однієї з найважливіших цілей інвестиційної діяльності.

Отже, краще зазначити, що інвестиції вкладаються з метою досягнення економічних, соціальних, екологічних, науково-технічних та інших позитивних ефектів.

Не менш важливим моментом являється те, що в позитивному результаті, тобто в ефективному завершенні будь-якої інвестиційної діяльності зацікавлені безліч учасників:

- інвестори у даному разі отримують певного рівня прибуток і збереження вкладеного капіталу;
- кредиторам виплачуються відсотків за користування кредитом;
- замовники отримують реалізований інвестиційний проект та доходи від його використання;

- керівник проекту та його команда отримують плату за контрактом, додаткову винагороду за результатами роботи та формування прибутку і також підвищення професіонального рейтингу;
- органи влади отримують податки з усіх учасників, а також задоволення громадських, соціальних та екологічних потреб і вимог у довіреній їм сфері;
- споживачі отримують необхідні їм товари, продукти, послуги - плата яка відшкодовує витрати на здійснення інвестиційної діяльності та формує прибуток, який отримують активні учасники;
- інші зацікавлені сторони отримують задоволення своїх інтересів.

Отже, інвестиції - це всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, з метою досягнення економічних, соціальних, екологічних, науково-технічних та інших позитивних ефектів.

Відповідно інвестиції розглядаються, як складне та змістовне поняття, що інтегрує в собі різні економічні процеси, які впливають на виробництво, розподіл, обмін та споживання національного продукту, тобто вони є фундаментальною основою суспільного відтворення.

У процесі управління інвестиційною діяльністю важливе значення має класифікація інвестицій, що дає змогу цілеспрямовано впливати на об'єкт управління і здійснювати оптимальний вибір управлінського інструментарію відповідно до виділених у ньому ознак. Так, поділ інвестицій на окремі класифікаційні групи дає змогу менеджерам заздалегідь визначити приблизний обсяг передінвестиційних досліджень, а також правильно сформулювати цільові настанови, необхідні для ранжування численних альтернативних проектів за ступенем їх значущості в процесі складання інвестиційного бюджету на середньострокову і довгострокову перспективу. Отже, класифікація інвестицій виконує не стільки теоретичні завдання, скільки практичні. Вона дає змогу відповісти на декілька питань:

1. Які інвестиційні пріоритети підприємства?
2. Яке співвідношення між обсягами інвестицій, що спрямовані на різноманітні цілі, і чи є вони оптимальними?
3. Чи збігаються тенденції інвестиційної політики підприємства зі стратегічними планами?
4. Які проблеми мають бути вирішені за допомогою інвестицій?
5. Які методи використовувати для оцінки інвестиційних проектів?
6. Наскільки ефективна інвестиційна політика?

Іншими словами, класифікація виступає одним з інструментів аналізу, планування та контролю інвестицій.

Найбільш поширеною в економічній літературі є класифікація інвестицій за об'єктами вкладення коштів, характером участі інвестора в інвестиційному процесі, періодом інвестування, формою власності інвесторів, регіональною ознакою. Проте й тут відсутня узгодженість, наприклад, інвестиції за формами власності поділяють на: державні, приватні, іноземні, спільні; державні, приватні та змішані; державні, приватні, іноземні.

За періодом інвестування одні автори пропонують поділяти інвестиції на короткострокові і довгострокові.

Згідно з методологією Національного банку України, необхідно застосувати таку класифікацію: короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 1 до 3 років) та довгострокові (більше 3 років).

На нашу думку, дану класифікацію можна доповнити такими позиціями (рис. 2):

Наведена класифікація інвестицій відображає найбільш суттєві їх ознаки, а при необхідності вона може бути поглиблена залежно від підприємницької або дослідницької мети.

Актуальною проблемою сучасного етапу розвитку економічних процесів є інтенсифікація вкладення коштів для створення й модернізації основних фондів народного господарства. Безпосередньо це можна ототожнити з інвестиційним процесом. В інвестиційному процесі об'єднується діяльність багатьох учасників розширеного відтворення, які працюють над створенням основних фондів для випуску продукції та задоволення суспільних потреб. Тобто інвестиційний процес має ознаки системи: у ньому завжди присутні суб'єкти інвестиційної діяльності, об'єкт інвестицій, зв'язок між ними і середовище, в якому вони існують (інвестиційне середовище). При цьому зв'язок виступає системоутворюючим фактором, оскільки об'єднує всі інші елементи в одне ціле.

Для чіткого встановлення мети та вибору довгострокових орієнтирів велике значення має питання стадій інвестиційного процесу. Серед визначених стадій інвестиційного процесу можна сформулювати наступну детальну класифікацію: мотивація інвестиційної діяльності, прогнозування і програмування інвестицій, обґрунтування доцільності інвестицій, страхування інвестицій, державне регулювання інвестиційного процесу, планування інвестицій, фінансування інвестиційного процесу, проектування і ціноутворення, забезпечення інвестицій матеріально-технічними ресурсами, освоєння інвестицій, підготовка до виробництва продукції, попередня задача і приймання в експлуатацію, кінцева задача об'єкта в експлуатацію [6].

Динаміку інвестиційних процесів слід розглядати в різних аспектах - часовому, просторовому, матеріальному та вартісному. Кожний з цих аспектів

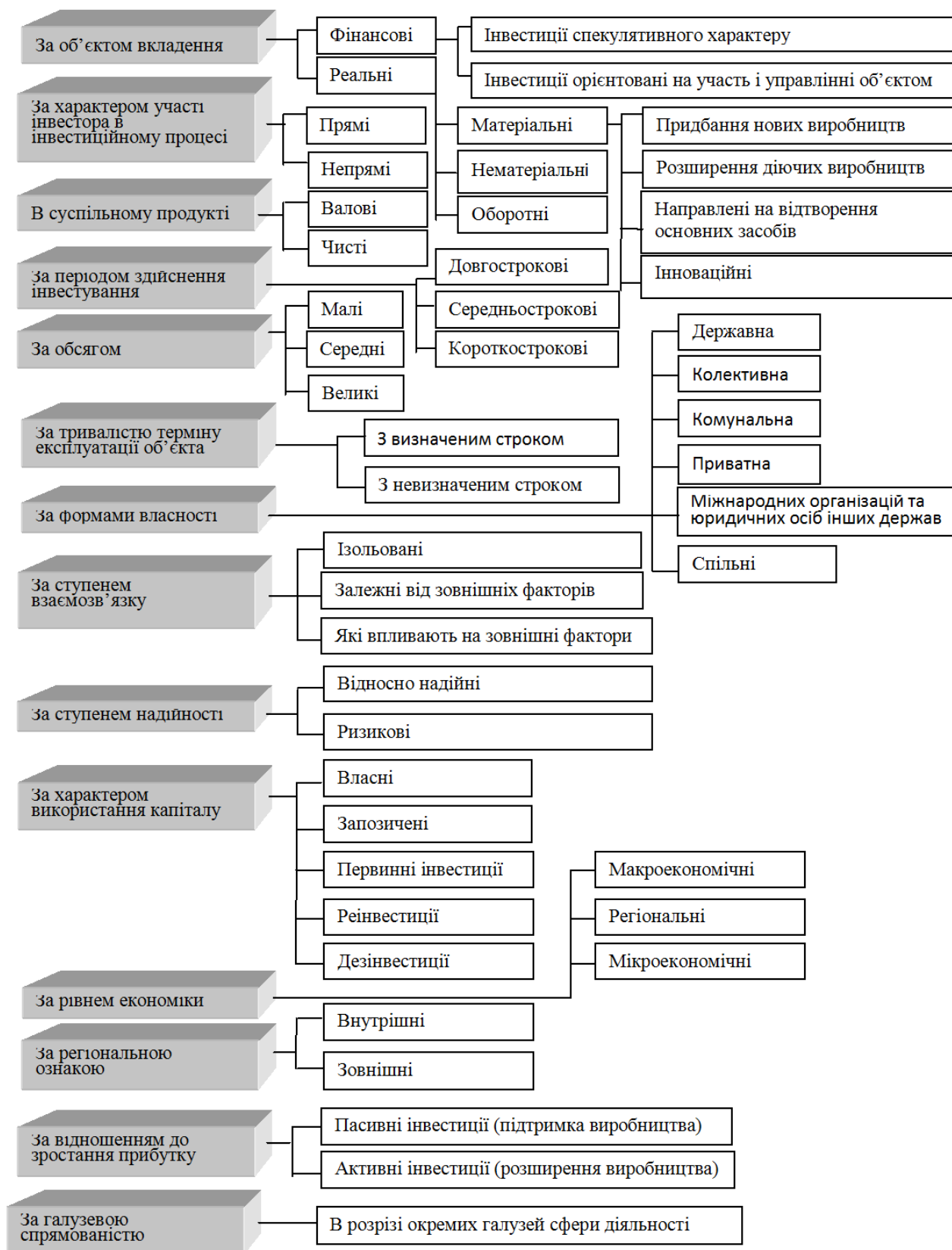

Рис. 2 Узагальнена класифікація інвестицій

розкриває певні особливості інвестиційного процесу, але спільними для всіх є послідовний рух вартості й кругообіг капіталу, створення нової споживної вартості внаслідок об'єднання та перетворення продуктів кожної стадії інвестиційного процесу.

Завдяки комплексному характеру інвестиційний процес впливає не тільки на розвиток галузей народного господарства та промисловості, а й на регіональну економіку. Своєчасна та збалансована його реалізація в територіально-галузевому плані має стабілізуючий і стимулюючий вплив на розвиток і розміщення продуктивних сил країни. І навпаки, надто розтягнута в часі, розпорошена територіально і через це безсистемна реалізація інвестиційного процесу створює диспропорції в органічно взаємопов'язаному господарському комплексі.

З викладених узагальнень можна зробити висновок, що інвестиції як економічна категорія виконують ряд найважливіших функцій, без яких неможливий нормальний розвиток економіки будь-якої держави. Інвестиції на макрорівні є основою для:

- здійснення політики розширеного відтворення;
- прискорення НТП, поліпшення якості і забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції;
- структурної перебудови суспільного виробництва і збалансованого розвитку всіх галузей народного господарства;
- створення необхідної сировинної бази промисловості;
- цивільного будівництва, розвитку охорони здоров'я, культури, а також для вирішення інших соціальних проблем;
- пом'якшення або вирішення проблеми безробіття;
- охорони природного середовища;
- конверсії воєнно-промислового комплексу;
- забезпечення обороноздатності держави і вирішення багатьох інших проблем.

Для економіки нашої країни інвестиції необхідні перш за все для її стабілізації, пожвавлення і підйому. Інвестиції у виробництво, в нові технології допомагають вижити в жорсткій конкурентній боротьбі (як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку), дають можливість гнучкішого регулювання цін на свою продукцію і т.д.

У макроекономічному масштабі сьогоdnішній добробут значною мірою є результатом вчорашніх інвестицій. Ми постійно знаходимося «на роздоріжжі» – між споживанням сьогоdnішнім і завтрашнім. Чим більшу частку ми збережемо і інвестуємо, тим більше буде у нас можливості споживати завтра.

Інвестиції грають виключно важливу роль і на мікрорівні. На цьому рівні вони необхідні перш за все для досягнення наступної мети:

- розширення і розвитку виробництва;
- недопущення надмірного морального і фізичного зносу основних фондів;
- підвищення технічного рівня виробництва;
- підвищення якості і забезпечення конкурентоспроможності продукції конкретного підприємства;
- здійснення природоохоронних заходів (технологія, матеріали і т.д.);
- придбання цінних паперів і вкладення засобів в активи інших підприємств.

Зрештою вони необхідні для забезпечення нормального функціонування підприємства в майбутньому, стабільного фінансового стану і максимізації прибутків.

Таким чином, інвестиції є найважливішою економічною категорією і грають значущу роль як на макро-, так і на мікрорівні, в першу чергу для простого і розширеного відтворення, структурних перетворень, максимізації прибутку і на цій основі вирішення багатьох соціальних проблем.

Підсумовуючи результати дослідження, можемо зауважити:

У процесі організації інвестиційної діяльності важливе значення має класифікація інвестицій, яка здійснюється на різних засадах, залежно від цілей і завдань управління. Запропонована класифікація інвестицій за інституційною ознакою, сферами використання, юрисдикцією суб'єктів, походженням джерел міжнародних інвестицій, способами організаційно-правової взаємодії суб'єктів інвестування та режимами оподаткування істотно доповнює уже існуючі і дає змогу більш детально проаналізувати особливості та специфіку інвестиційної діяльності відповідно до зазначених критеріїв, що сприятиме всебічному і комплексному дослідженню процесів міжнародного інвестування.

Інвестиції - це важливий та вагомий показник економічного розвитку країни. Відповідно до розробленої класифікації можна констатувати, що:

1. Інвестиції є потужним економічним фактором розвитку країни, галузі, регіону, організації;
2. Основу інвестиційної діяльності підприємств формує реальне інвестування в різних формах, а саме: придбання нових виробництв; розширення діючих виробництв; відтворення основних засобів; інноваційне інвестування. Саме ці напрямки інвестиційної діяльності дозволяють підприємству розвиватись найбільш високими темпами, освоювати нові види продукції, підвищувати якість, проникати на нові ринки і бути конкурентоспроможними в умовах гострої

конкуренції;

3. Основними джерелами ресурсів, що активізують інвестиційну діяльність є власні та запозичені кошти;

4. Керуючись метою отримання максимального доходу інвестор прагне залучити до власного капіталу як можна більше інвестиційних ресурсів і оптимізувати структуру капіталу для розподілу інвестиційних позик між усіма учасниками проекту.

Інвестиційний процес потребує поглибленого дослідження, оскільки він відіграє ключову роль в економіці держави. Тільки за допомогою реальних інвестицій можна забезпечити структурну перебудову народного господарства, науково-технічний прогрес і економічне зростання економіки.

Висновки. Питання структури інвестиційних ресурсів розглядають різні вчені з різних позицій *через:* методи залучення інвестицій, джерела інвестиційних надходжень, економічний ефект, управління процесом залучення та ін. Формування оптимальної структури інвестиційних ресурсів - це складний економічний процес, що пов'язаний з розробкою та оцінкою альтернативних варіантів розподілу інвестиційних коштів, які відповідають цілям підприємства і перспективам його розвитку. Як показує світова практика, розвиток лише за рахунок власних ресурсів (тобто шляхом реінвестування прибутку в компанію) зменшує деякі фінансові ризики в бізнесі, але при цьому знижує швидкість приросту виручки. А залучення додаткового позикового капіталу при правильній фінансовій стратегії і якісному фінансовому менеджменті, навпаки, може різко збільшити доходи власників компанії на їх вкладений капітал. Постає логічне питання - *знаходження оптимальної структури інвестиційних ресурсів, з метою максимізації прибутку від вкладених коштів.*

Література

1. Бирман Г. Шмидт С. Капиталовложения. Экономический анализ инвестиционных проектов.: Пер. с англ./Под ред. Л. Белых. – М.: ЮНИТИ, 1997. - 631 с. 13;
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. - К.: ИТЕМ Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. – 448 с. 10;
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. – К. : Атіка, 2002. – 480с,
4. Гитман Л. Дж, Джонк М.Д. Основы инвестирования: Пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 980 с. 15;
5. Гусаков Б.И. Экономическая эффективность инвестиционной собственности. – Минск: Финансы, учет, аудит, 1998. – 216 с. 10;

6. Зуб А. Т. *Стратегический менеджмент: Теория и практика: Учебное пособие для вузов.* - М.: Аспект Пресс, 2002. - 415 с.
7. Кіндрацька Г.І. *Стратегічний менеджмент: Навч. посіб.* - К.: Знання, 2006. - 366 с.
8. Ластовченко І.В. Деякі фінансові аспекти інвестиційної діяльності підприємств // *Фінанси України.* – 2001. - №1. с. 105-110. 105;
9. Федоренко Г.В. *Інвестиційний менеджмент: Навч. пос.: К.: МАУП, 1999. – 184 с. 5*
10. Хорн Ван. Дж.К. *Основы управления финансами: Пер. с англ./ гл.ред. серии И.В. Соколов.* – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с. 339].
11. Шевчук В. Я., Рогожин П.С. *Основы інвестиційної діяльності.* – К.: Генеза, 1997. – 384 с. 6
12. Шеховцева Л.С. *Стратегический менеджмент: Учебное пособие.* - Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2006. - 153 с.
13. Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. *Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України: Монографія.* – К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. – 514 с. 130;
14. *Економіка підприємства/ За ред. О.Ф. Покропивного.* – К.: "Хвиля-Прес", Донецьк: МП "Поиск", 1995. – 400 с.

Аннотация

В статье рассматриваются основные системные принципы моделирования экономических систем через инвестиционные процессы. Обосновано и разработано обобщенную классификацию инвестиций, как основных параметров моделирования.

Annotation

In the article are examined basic system principles of design of the economic systems through investment processes. Reasonably and the generalized classification of investments is worked out as basic parameters of design.